ISSN:3030-332X
Impact factor: 9,493
International journal of scientific researchers

BOZOR IQTISODIYOTI SHAROITIDA MAHSULOT TANNARXINI BOSHQARISH VA OPTIMALLASHTIRISH USULLARI

Toshimov Azizbek Hakimovich
Samarqand iqtisodiyot va servis instituti
Buxgalteriya hisobi kafedrasi assistenti

Qo'shbekova Shaxnoza Abduvali qizi
Samarqand iqtisodiyot va servis instituti talabasi
https://doi.org/10.5281/zenodo.20075116

Anotatsiya
Mazkur maqolada bozor iqtisodiyoti sharoitida korxonalarda mahsulot tannarxini boshqarish va uni optimallashtirishning nazariy hamda amaliy jihatlari kompleks tarzda tahlil qilinadi. Tannarxni shakllantiruvchi omillar tizimli ravishda o'rganilib, ularning ishlab chiqarish samaradorligiga ta'siri baholanadi. Tadqiqot davomida zamonaviy boshqaruv yondashuvlari, xususan, xarajatlarni rejalashtirish, nazorat qilish va tahlil qilish usullarining afzalliklari ochib beriladi. Shuningdek, tannarxni pasaytirishning ichki imkoniyatlari aniqlanib, resurslardan oqilona foydalanish, ishlab chiqarish jarayonlarini optimallashtirish va innovatsion texnologiyalarni joriy etish orqali iqtisodiy samaradorlikni oshirish yo'llari asoslab beriladi. Maqolada taklif etilgan yondashuvlar korxonalarning raqobatbardoshligini kuchaytirish va moliyaviy barqarorligini ta'minlashga xizmat qilishi bilan ahamiyatlidir.

Kalit so'zlar: mahsulot tannarxi, tannarxni boshqarish, xarajatlar optimallashtirish, ishlab chiqarish samaradorligi, resurslardan foydalanish, xarajatlar tahlili, bozor iqtisodiyoti, raqobatbardoshlik, innovatsion yondashuvlar, moliyaviy natijalar

Kirish

Bozor iqtisodiyoti sharoitida korxonalar faoliyatining barqarorligi va raqobatbardoshligi ko'p jihatdan ishlab chiqarish xarajatlarini samarali boshqarishga bog'liqdir. Ayniqsa, mahsulot tannarxini shakllantirish, uni tahlil qilish hamda optimallashtirish masalalari zamonaviy iqtisodiy tadqiqotlarning muhim yo'nalishlaridan biri hisoblanadi. Chunki tannarx darajasi korxonaning foydalilik ko'rsatkichlariga bevosita ta'sir ko'rsatadi va bozor sharoitida narx belgilash siyosatining asosini tashkil etadi.

Bugungi kunda global iqtisodiy integratsiya jarayonlari, resurslar narxining o'zgaruvchanligi hamda raqobatning keskinlashuvi korxonalarni xarajatlarni boshqarishda yangi yondashuvlarni qo'llashga majbur etmoqda. An'anaviy usullar bilan bir qatorda zamonaviy boshqaruv texnologiyalari, xarajatlarni rejalashtirish va nazorat qilishning ilg'or tizimlari ishlab chiqarish samaradorligini oshirishda muhim ahamiyat kasb etmoqda. Shu nuqtai nazardan, tannarxni optimallashtirish nafaqat iqtisodiy tejamkorlikni ta'minlash, balki korxonaning uzoq muddatli strategik rivojlanishini qo'llab-quvvatlash vositasi sifatida ham qaraladi.

Mazkur maqolada bozor iqtisodiyoti sharoitida mahsulot tannarxini boshqarishning nazariy asoslari hamda amaliy yondashuvlari tahlil qilinadi. Shuningdek, ishlab chiqarish jarayonida xarajatlarni kamaytirish va resurslardan samarali foydalanish imkoniyatlari o'rganilib, ularni amaliyotga tatbiq etish bo'yicha ilmiy asoslangan takliflar ishlab chiqiladi. Tadqiqot natijalari korxonalarda iqtisodiy samaradorlikni oshirish va moliyaviy barqarorlikni mustahkamlashga xizmat qiladi.

Asosiy qism

Bozor iqtisodiyoti sharoitida mahsulot tannarxini boshqarish korxona iqtisodiy faoliyatining markaziy bo'g'inlaridan biri hisoblanadi. Chunki tannarx darajasi nafaqat mahsulot narxini shakllantiradi, balki korxonaning foyda olish imkoniyatlari, raqobatbardoshligi va moliyaviy barqarorligiga ham

bevosita ta’sir ko‘rsatadi. Shu sababli tannarxni to‘g‘ri hisoblash, uni nazorat qilish va optimallashtirish bozor iqtisodiyotining asosiy talablaridan biri sifatida qaraladi.

Mahsulot tannarxi deganda, ishlab chiqarish jarayonida sarflangan barcha moddiy resurslar, mehnat xarajatlari hamda boshqa ishlab chiqarish bilan bog‘liq xarajatlarning pul ifodasi tushuniladi. Bozor sharoitida ushbu xarajatlarni samarali boshqarish korxonalardan yuqori darajadagi iqtisodiy intizom va aniq rejalashtirishni talab etadi. Ayniqsa, resurslar narxining o‘zgaruvchanligi, energiya va xomashyo bozorlaridagi beqarorlik tannarxni shakllantirish jarayonini yanada murakkablashtiradi.

Tannarxni boshqarish jarayoni bir nechta bosqichlarni o‘z ichiga oladi. Birinchi bosqichda xarajatlarni rejalashtirish amalga oshiriladi. Bu jarayonda korxona ishlab chiqarish hajmi, resurslarga bo‘lgan ehtiyoj hamda kutilayotgan xarajatlar oldindan hisoblab chiqiladi. Ikkinchi bosqichda xarajatlar hisobga olinadi va ularning real darajasi nazorat qilinadi. Uchinchi bosqich esa tahlil bosqichi bo‘lib, unda rejalashtirilgan va amaldagi xarajatlar o‘rtasidagi farqlar aniqlanadi hamda ularning sabablari o‘rganiladi.

Zamonaviy iqtisodiy amaliyotda tannarxni optimallashtirishning bir qator usullari mavjud. Ulardan biri resurslardan samarali foydalanishdir. Bu yondashuv ishlab chiqarishda xomashyo, materiallar va energiya sarfini kamaytirish orqali tannarxni pasaytirishga qaratilgan. Ikkinchi muhim yo‘nalish texnologik jarayonlarni modernizatsiya qilish bo‘lib, u ishlab chiqarish samaradorligini oshirish va chiqindilar miqdorini kamaytirishga xizmat qiladi. Shu bilan birga, avtomatlashtirilgan boshqaruv tizimlarini joriy etish ham xarajatlarni optimallashtirishda muhim rol o‘ynaydi.

Korxonalarda tannarxni kamaytirishning yana bir yo‘li bu mehnat unumdorligini oshirishdir. Xodimlarning malakasini oshirish, zamonaviy texnologiyalar bilan ishlash ko‘nikmalarini rivojlantirish va mehnat jarayonini to‘g‘ri tashkil etish orqali ishlab chiqarish samaradorligini sezilarli darajada oshirish mumkin. Bu esa o‘z navbatida bir birlik mahsulotga to‘g‘ri keladigan xarajatlar ulushini kamaytiradi.

Shuningdek, boshqaruv hisobi tizimini takomillashtirish ham muhim ahamiyatga ega. Aniq va tezkor axborotga asoslangan qarorlar qabul qilish xarajatlarni nazorat qilish imkoniyatini kengaytiradi. Korxona ichida xarajat markazlarini aniqlash va har bir bo‘linma faoliyatini alohida tahlil qilish tannarxni boshqarishda samarali natijalar beradi.

Bozor iqtisodiyoti sharoitida raqobat kuchaygani sari korxonalar nafaqat tannarxni kamaytirishga, balki mahsulot sifatini saqlagan holda uni optimallashtirishga intilmoqda. Chunki sifatni pasaytirish hisobiga tannarxni kamaytirish uzoq muddatli istiqbolda korxona obro‘siga va bozor ulushiga salbiy ta’sir ko‘rsatishi mumkin. Shu sababli zamonaviy yondashuvlar tannarxni kamaytirish bilan birga sifatni oshirishni ham nazarda tutadi.

Xulosa qilib aytganda, mahsulot tannarxini boshqarish va optimallashtirish korxona iqtisodiy faoliyatining muhim strategik yo‘nalishi hisoblanadi. Ushbu jarayonni samarali tashkil etish uchun ilmiy asoslangan yondashuvlar, zamonaviy texnologiyalar hamda aniq rejalashtirish tizimi zarur. Tannarxni to‘g‘ri boshqarish korxonalarga raqobatbardoshligini oshirish, moliyaviy natijalarni yaxshilash va barqaror rivojlanishni ta’minlash imkonini beradi.

Xulosa

Mahsulot tannarxini boshqarish va optimallashtirish bozor iqtisodiyoti sharoitida korxonalar barqaror rivojlanishining asosiy shartlaridan biri sifatida namoyon bo‘ladi. Amalga oshirilgan tahlillar shuni ko‘rsatadiki, tannarx darajasi bevosita korxonaning foydalilik ko‘rsatkichlariga, narx belgilash siyosatiga hamda raqobatbardoshlik darajasiga ta’sir etadi. Shu boisdan xarajatlarni boshqarish jarayoni faqat hisob-kitob emas, balki strategik ahamiyatga ega bo‘lgan boshqaruv funksiyasi sifatida qaralishi lozim. Tadqiqot natijalariga tayangan holda aytish mumkinki, korxonalarda tannarxni kamaytirishning eng samarali yo‘li resurslardan oqilona foydalanish, ishlab chiqarish jarayonlarini optimallashtirish va zamonaviy texnologiyalarni keng joriy etishdir. Ayniqsa, ishlab chiqarishdagi ortiqcha xarajatlarni aniqlash va ularni qisqartirish bo‘yicha tizimli yondashuvlar korxona moliyaviy natijalarini sezilarli darajada yaxshilaydi. Shu bilan birga, boshqaruv hisobini takomillashtirish va xarajatlarni markazlar kesimida nazorat qilish tannarxni aniq tahlil qilish va samarali qarorlar qabul qilish imkonini beradi. Amaliy tavsiya sifatida korxonalarda xarajatlarni doimiy monitoring qilish tizimini joriy etish,

rejalashtirish va haqiqiy xarajatlar o‘rtasidagi tafovutlarni muntazam tahlil qilish zarur. Bundan tashqari, ishlab chiqarish jarayonlarini avtomatlashtirish va raqamli texnologiyalardan foydalanish orqali inson omiliga bog‘liq ortiqcha xarajatlarni kamaytirish mumkin. Xodimlar malakasini oshirish va mehnat unumdorligini rag‘batlantirish ham tannarxni pasaytirishda muhim omil hisoblanadi. Shuningdek, korxonalar uchun xarajatlarni kamaytirish maqsadida faqat qisqa muddatli natijalarga emas, balki uzoq muddatli strategik barqarorlikka yo‘naltirilgan qarorlar qabul qilish muhimdir. Chunki sifatsiz yoki shoshilinch qisqartirishlar kelajakda ishlab chiqarish samaradorligiga salbiy ta’sir ko‘rsatishi mumkin. Umuman olganda, tannarxni boshqarish tizimi kompleks yondashuvni talab qiladi va u ishlab chiqarish, moliya hamda boshqaruv jarayonlarining o‘zaro uyg‘unligini ta’minlagan holda amalga oshirilgandagina yuqori samaradorlikka erishish mumkin.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. Shodmonov, Sh. Sh., & G‘afurov, U. V. (2017). Iqtisodiyot nazariyasi. Toshkent: “Iqtisod-Moliya”.
2. Xodiyev, B. Y., & Shodmonov, Sh. Sh. (2010). Iqtisodiyot nazariyasi. Toshkent: O‘qituvchi nashriyoti.
3. Mamatov, H., Muminov, N., Umarov, A., & Ismailov, A. (2022). Iqtisodiyot nazariyasi (II tom). Toshkent: Bookmany Print.
4. Xomidov, F. (2020). Moliyaviy va boshqaruv hisobi. O‘quv qo‘llanma. Toshkent.
5. Pardayev, A. X., Pardayeva, Z. A., Hasanov, A. B., & Xashimov, A. A. (2019). Boshqaruv hisobi. O‘quv darslik. Toshkent.
6. O‘zbekiston Respublikasi Oliy va o‘rta maxsus ta’lim vazirligi. (2021). Moliyaviy va boshqaruv hisobi bo‘yicha o‘quv-uslubiy qo‘llanma. Toshkent.
7. Tannarx kalkulyatsiyasi: iqtisodiy hisob va tahlil usullari. (2023). O‘quv materiallari. Toshkent.